

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Secunda secundae Summa Theologiae

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

5 Vtrum sit maxima virtutum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72772](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72772)

refrenantes; seu reprimentes impetus affectionum ponitur partes temperantia sed humilitas reprimunt motum spei. ergo. Hæc habentur forma litera in litera. Tertium est auctoritas Aristotelis allata in litera, quod tendens in parva secundum modum suum, non est magnanimitas sed temperantia; & hoc non aliter formatur. Quartum est, quod magnanimitas & humilitas licet conveniant in materia, differunt tamen in modo & cetera, ut in responsione ad tertium litera dicit. Unde arguit quod eorum que conveniant in materia, & differunt in modo, unum est, sed altero, sed hæc sunt huiusmodi, ergo. Probatur minor, quia magnanimitas est circa ad magna impellendo; humilitas vero refrænando. Et primam quidem; & secundam solent interrimendo maiores; alioquin omnes virtutes pertinere ad temperantiam, quia omnes habent actum moderantionis. Ad tertiam dicit, quod non loquitur de temperantia proprie dicta. Ad quartam negat minorem, quia tam magnanimitas quam humilitas impellit, & reprimunt.

Art. 1. huius quest. q. 129. ar. 5.

Homil. 8. in Luc. a. mod. tom. 3.

q. 129. ar. 5. 128. & 157. ar. 1. & q. 143.

160. ar. 2.

lib. 4. cap. 5. non remote a prin. to. 5.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

160. ar. 2.

salum scilicet. Omne in quo est virtus, est virtus quia in quo est virtus, hoc fit salum, probatur. Sic aliquid virtutis essentialiter, & esse modum virtutis ne habens ordinationem rationis essentialiter. In quo est virtus, est virtus quia in quo est virtus, hoc fit salum, probatur. Sic aliquid virtutis essentialiter, & esse modum virtutis ne habens ordinationem rationis essentialiter.

Ad primum ergo dicendum quod virtutes theologice, que sunt circa ultimum finem, qui est principium principium in appetibus, sunt cause omnium aliarum virtutum: unde ex hoc quod humilitas causatur ex reverentia uina, non excludit quin humilitas sit pars modestie, uel temperantie.

Ad secundum dicendum quod partes principibus virtutibus assignantur non secundum in materia, sed secundum convenientiam in modo formalis. Unde dicitur quod humilitas sit in irascibili sicut in irascibili, ponitur tamen pars modestie, & temperantie proprie modum.

Ad tertium dicendum quod licet magnanimitas & humilitas in materia conveniant, differunt tamen in modo, ratione cuius magnanimitas ponitur pars fortitudinis, humilitas autem pars temperantie.

Articulus V.

Utrum humilitas sit passiva virtus.

Ad quintum sic proceditur. Videtur quod humilitas sit passiva virtus. Dicitur in Cantu. solum exponens illud quod dicitur Luc. 14. de Pharisæo & Publicano, quod si multa delicta humilitas tam facile currit, quam superbia superbie comitanda transiit.

Secundum dubium est contra eadem rationem in 6. Ethic. Secundum dubium est contra eadem rationem in 6. Ethic. Secundum dubium est contra eadem rationem in 6. Ethic.

Ad primum modo habet in 6. Ethic. & quod primo modo habet in 6. Ethic. & quod primo modo habet in 6. Ethic. & quod primo modo habet in 6. Ethic.

Ad secundum modo habet in 6. Ethic. & quod primo modo habet in 6. Ethic. & quod primo modo habet in 6. Ethic.

Ad tertium modo habet in 6. Ethic. & quod primo modo habet in 6. Ethic. & quod primo modo habet in 6. Ethic.

Ad quartum modo habet in 6. Ethic. & quod primo modo habet in 6. Ethic. & quod primo modo habet in 6. Ethic.

Ad quintum modo habet in 6. Ethic. & quod primo modo habet in 6. Ethic. & quod primo modo habet in 6. Ethic.

In art. 5. eiusdem questionis 161. dubia multa ex Martino in litera, ad probandum virtutes intellectuales esse potiores moralibus, seu humilitate. Supponit, inquit, primo ratio unum

est inu. modi. ergo. Probatur maior, quia cum omnibus intel...

Quam dubium est circa comparationem humilitatis ad iustitiam. Et contra tria in littera dicta directe arguit. Primum est...

si iustitia coniunxeris eam, quod non ibit. A sicut ipse tribunali diuino in medio angelorum...

Præter Aug. dicit in libro de verb. Domini. Cogitas magnam fabricam construere celestitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis...

Præter Maiori virtuti maius debetur præmium: sed humilitati maximum debetur præmium, quia qui se humiliat, exaltabitur...

Præter Sicut Aug. dicit in libro de uera relig. * Tota vita Christi...

Humilitas facit hominem subiectum cuiusque legi sine diuina, sive humana, sive de his, que sunt ad finem ergo...

Præter iustitia, & humilitas faciunt appetitum participem ordinationem rationis. Aut ergo eodem modo, aut diuersi...

Quam dubium est de excellentia iustitia: particularis supra humilitatem. Arguit siquidem contra Martinus. Difficilis est uincere cupiditatem glorie, quam opem...

Præter iustitia, ergo est excellens. Probatur antecedens, si primo, quia humilitas liberius hac facit, quoniam non habet retractorum ab iniuria...

Arguit tertio. Si omnes essent vere humiles, non esset opus iustitia particulari: sed si omnes essent iusti, adhuc esset opus humilitate...

Antecedens pro prima parte probatur, quia non esset inordinata cupiditas rerum, pro qua opus est iustitia. Secunda pars probatur, quia si quis nolle alienum...

Arguit quarto, argumento sancti Thomæ, quod est primum in littera, scilicet, Humilitas cum iniustitia est melior, quam superbia cum iustitia, ergo.

Ad euentiam comparationis inter intellectuales uirtutes, & humilitatem, seu morales uirtutes, quia maxima vis, & difficultas consistit in hoc...

in terris per hominem, quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit, præcipue humilitatem suam imitandam proposuit...

SED CONTRA est, quod charitas præfertur omnibus uirtutibus secundum illud Colof. 3. Super omnia charitatem habete...

RESPON. Dicendum, quod bonum humane uirtutis in ordine rationis consistit, qui quidem principaliter attenditur respectu finis...

SECUNDARIO autem attenditur, prout secundum rationem...

ut in præcedenti libro q. 66. art. 5. dist. habes ab auctore, præfatis simpliciter moralibus: quia ex obiecto, quod est uerum abstractus...

His igitur præfatis scito, quod uirtutes intellectuales, ut in præcedenti libro q. 66. art. 5. dist. habes ab auctore, præfatis simpliciter moralibus...

Ad primam ergo obiectionem in primo dubio negatur consequentia: quoniam actus, qui est malus culpabiliter non ut sit, sed ut bonum rationis, est melior...

Nam concessio toto nihil aliud habetur, nisi quod appetitus est melior

Par. 3. 2. 18. non procul a princ.

melior moraliter : & per idem patet ad tertium . Nam conceditur quod uelle bene est melius moraliter , quam scire : scire tamen est melius secundum se simpliciter .

¶ Ad probationem ex regula secundi Priorum , cap. 22 . dicitur , quod ex regula illa non potest concludi , nisi quid est eligibilis . Sed quoniam eligibilis est quoad quod non quod est in se melius , sed quod est nobis melius : ideo ex regula illa nihil habetur contra nos . Verbi gratia . Constat , quod uisus est nobilior quod gustus , etiam ut tactus quidam . Et facta combinatione iuxta illam regulam , scilicet gustus cum cecitate , & uisus cum insensibilitate gustus , constat quod est eligibilior gustus cum cecitate , quam uisus cum insensibilitate gustus , quia gustus est nobis magis necessarius . Et tamen uisus est secundum se nobilior gustus , & tactus . Et sic est in proposito , quod eligibilis est bene moraliter , agere cum falsitate in intellectu , quam ueritas in intellectu cum malitia morali , non quia melius in se , sed nobis . Ad quartam dicitur , quod actus intellectus practicus in quantum est secundum se uerus , & bonum intellectus non ordinatur ad appetitum , & opus ut ad finem , sed in quantum practicus , sic est gratia operis , ut latius declaratum in superioribus est . nec oppositum docuit Aristoteles .

¶ Ad secundum dubium dicitur , quod non est ibi nisi mutatio uocabulorum quoad distinctionem : quoniam habere ordinem rationis ut uerum , & habere per modum perfectionis , aut fugae , nihil aliud est , quam habere illum essentialiter , & participative . Id uero quod additur , scilicet quod habere ordinem rationis per modum perfectionis , & fugae , conuenit uoluntati , & electioni essentialiter , est conditio diminuens : sicut si quis diceret , quod esse rationale per participationem conuenit per essentiam appetitui . Esse enim sic rationale per essentiam dimittit ab eo quod est esse rationale per essentiam , & ideo solutio nulla est .

¶ Ad tertium dubium dicitur iuxta prius dicta , quod bonitas moralis talis , scilicet ut sit precise per uirtutes morales , non est excellentior secundum se bonitate intellectus , quae est ueritas . Et cum dicitur . Cum ista fiat culpa , quae est summum malum , cum illa non , ergo : Respondetur , quod nobilitas substantialis rerum non pensatur ex extraneis , sed ex proprijs : & propterea non pensatur ex cõnexis , quae sunt extra rationes rerum , sed ex proprijs substantijs . Et propterea dicitur , quod cum culpa , quae est summum malum , non fit quaecumque culpa , sed opposita theologice uirtuti , & ista fit extra uirtutes intellectuales , & morales : penes coniunctionem , uel separationem ab illa , non attenditur nobilitas substantialis uirtutum , sed nobilitas secundum quid : & propterea simpliciter negetur consequentia propter rationem dictam . Quamuis ad hominem , scilicet non tenentem connexionem uirtutum , possit negari assumptum : quoniam & cum intellectuali , & cum morali precise fiat culpa , quae est summum malum , scilicet consistens in peccato contra charitatem Dei . Ad secundam obiectionem dicitur , quod si moraliter loquimur in hac uita iuxta Aristotelem , minor est falsa : quia beata uita consistit in uirtute intellectuali , quae est sapientia , ut patet in 10 . Ethic . Si autem loquamur theologice , sic falsa etiam est minor , quia non humilitate , sed charitate immediate bene , beateque hic uiuunt .

¶ Ad quartum dubium de iustitia legali scito , quod iustitia legalis , potest sumi dupliciter . Primo , proprie , ut est quaedam specialis uirtus omnia in bonum commune dirigens , ut de ea in 5 . Ethic . & superius tractatur . Alio modo , communiter , prout omnis lex quomodolibet iustitia legalis dicitur . Si sumatur , proprie , sic supponit ordinem ad finem , sicut medicina appetitum sanitatis , & inclinatur ad ordinem eorum quae sunt ad finem . Et quoniam ab authore sumitur proprie , ut decet tantum doctorem , ideo actum proprium eius ponit respectu eorum quae sunt ad finem . Cum quo tamen ita , quod praeccepta respectu ordinis ad finem , ad iustitiam legalem spectent , non ut actus eius , sed ut praambulata . & principia eius , ut patet superius in quaestione de praecceptis fidei , & spei . Nam de trium theologiarum uirtutibus actibus , praecipue uirtutis : non est iustitia legalis , a quo primo sunt praeccepta decalogi , sed ad iustitiam legalem principia spectant .

¶ Ad primum ergo contra iustitiam legalem negatur , quod faciat ordinem ad finem .

¶ Ad probationem dicitur , quod lex de dilectione Dei , Dili-

ges dominum Deum unum ex toto legis principium , non effectus . Legum quidem a iustitia legali , sed non effectus eius eorum quae sunt ad finem . Et tamen ius non est Deus obiectum , ut patet in

teriam specialem . Ideo post uirtutes theologicas , & uirtutes intellectuales , quae respiciunt iustitiam rationem , & post dilectionem , praesertim legalem , ponitur ceteris est humilitas .

AD PRIMUM ergo dicitur quod humilitas iustitiae non praesertur , sed iustitiae , cui superiora coniungitur , quae iam delimit esse iustitiae : sicut contrario peccatum per humilitatem remittitur . Nam de Publicano dicitur Luc . 18 . quod nullum inueniuntur est humilitatis .

quam iustitia legalis : quia principia legis sunt omnia extra iustitiam legalem . sed non effectus .

li . Ne hoc auctor reparat inueniuntur ad ea quae theologiam uirtutum sunt ad secundum , & subius , quod dicitur in 1 . Ad non fiat a iustitia legali , sed in parte finem ex parte creatur rationis quae a iustitia legali . Verbi gratia . Dicitur non est secundum se a iustitia legali . & sine : Deus autem est supra totum uirtutum ut patet 1 .

super omnia ut bonitatem patet in rationales diligentes Deum super omnia .

gali , ad quam spectat omne bonum ratione . Et sic aequae uirtutis est ordinem iustitiae , cum ea quam suscipit humilitas non a se extendit , ita quod in actibus ordinem finem , quia inuenitur aliquid , quod est proprium finem , saluatur & cetera .

gali ad omnes actus , & propterea est iustitiae quod est formaliter respectu finem .

Et ideo distinguendum est illa uirtutem .

ergo iustitia legalis adaequatur ordinem ad finem adaequatur illam contemneret .

numerus honorum , & sic consequens non na respicit una , respicit alia , ut quoque & sic non oportet adaequatur ordinem magis , uel minus uirtutem ordinem .

lis sub alia ratione respicit omnia , & illa quin non essent distincta uirtutes bonitatis molestus , aut sollicitus , propterea quod iustitiae . Claritas enim doctrinae ut propositio sponsones argumentorum , sed effectus appetitus conformis legi in ordine ordinem a iustitia legali est .

Appetitus uero finem ordinem est legalis iustitiae . unde uirtutes ordinem re legem & dicere appetitum legem ordinem , uel illius principium : quoniam hanc propositio .

¶ Ad obiectionem contra secundum dicitur iustitiam legalem , & humilitatem .

litera ponitur differentia inter eas .

tionem uirtutem .

nationi in uirtute .

cut agens & patiens .

executionem , prout ouiliter & cetera .

tionis uirtutem .

dum subdit , animam ad ordinem ordinem .

parat . Cum ergo dicitur esse iustitiam legalem a iustitia .

Conceditur tamen , sed non ordinem .

quoniam , ut totiens dictum est , in dicitur .

earum saepe assignatur penes actum ordinem .

penes actus proprios cum propter ordinem .

conuenit isti uirtuti , quod non illa .

principalis situs , & non principia .

mando , nec negando .

conuenire .

actus est facere .

nia ad commune bonum sunt ordinem .

Deum, & id quod Dei est, supponit iustitiam, quia homo Deo, & id quod ex parte se tenet hominis, et quod ex parte se tenet Dei, ius suum tribuit deo conditionalis illa. Si omnes essent humiles, non esset opus iustitia, destruit se ipsam: quia ex hoc ipso, quod ponuntur humiles, praesupponitur iustitia: sicut si quis diceret, Si omnes essent liberales, seu magnanimi, non esset opus iustitia, cum utraque virtus super iustitia fundetur: & illa non supposita, non virtutes, sed virtus essent. Quemadmodum etiam humilitas, nisi super iustitia fundetur, quia unicuique ius suum debetur, nullas animi, & deformitas humana esset. Dicitur nihilominus secundum eorum praecise rationes formales loquendo, quod falsa est dicta conditionalis: quoniam dato quod omnes homines essent humiles, ac per hoc fibris boni, opus esset iustitiae, quia directe essent boni aliis, haec autem est iustitia. Ad probationem iam patet, quod falsum affirmum, quod iustitia fit circa cupiditatem. Est enim circa operationes ad alterum ut sic, quas non humilitas, sed iustitia directe rectificat, ut patet in 5. Ethic.

merito humilitatis descendit in iustitiam in domum suam. Unde & Chrysofost. dicit. * Geminas bigas mihi accommodes, alteram quidem superbiae & iustitiae: alteram vero peccati & humilitatis: & videbis peccatum pervertens iustitiam non propriis, sed hu-

militatis vincere viribus. Aliud vero videbis delectum non fragilitate iustitiae, sed mole & tumore superbiae.

AD SECUNDUM DICENDUM, quod sicut ordinata virtutum congregatio per quandam similitudinem adificio compa-

unicuique ius suum debetur, nullas animi, & deformitas humana esset. Dicitur nihilominus secundum eorum praecise rationes formales loquendo, quod falsa est dicta conditionalis: quoniam dato quod omnes homines essent humiles, ac per hoc fibris boni, opus esset iustitiae, quia directe essent boni aliis, haec autem est iustitia. Ad probationem iam patet, quod falsum affirmum, quod iustitia fit circa cupiditatem. Est enim circa operationes ad alterum ut sic, quas non humilitas, sed iustitia directe rectificat, ut patet in 5. Ethic.

Ad quartum sufficit responsio auctoris, quae examinabitur. In responsione ad primum eiusdem articuli, s. dubium ex Martino ibidem occurrit, arguente contra hanc responsionem dicens, quod iudicio suo non satisfacit, tum primo, quia non videtur verisimile quod vera iustitia per aduentum superbiae desinat esse iustitia. Probatur. Pono quod aliquis habuerit multos actus iustitiae, & postea extollar se de illis. Aut igitur nunc ita est, quod illi actus fuerint recte rationi conformes, aut difformes: si conformes, semper fuerunt actus iustitiae: si difformes, nunquam fuerunt actus iustitiae. Tum secundo, quia haec solutio non videtur conformis intentioni Chrysofostomi, qui intendit magnis precibus humilitatem extollere. Nam quae magna humilitatis laus, si excedat apparentem iustitiam, quae potius in iustitia est, quam vera iustitia: & sit miris ex hoc, quod humilitas iuncta peccato excedit iustitiam, infert, quod iuncta iustitiae assitit diuino tribunal in medio angelorum, ubi ascensum illum magis humilitatis, quam iustitiae tribuere videntur. Tum tertio, quia secundum Chrysofostomum humilitas non pertransit iustitiam propter fragilitatem iustitiae, sed propter tumorem, seu molem superbiae, ergo non loquitur ibi de iustitia, quae propter iunctam superbiae desinat esse iustitia. Antecedens patet per illa verba, Geminas mihi bigas &c. Tum quarto, quia humilitas vincit superbiae, superbia vincit iustitiam, ergo humilitas vincit iustitiam, ac per hoc est potior. Consequentia est nota, & partes antecedentis patet ex allata auctoritate.

Ad hoc dubium dicitur, quod solutio est sufficiens. Et quod sicut peccatum praexistens definit quo ad maculam & ream aeterna mortis esse in homine per humilitatem, ita vera iustitia praexistens definit esse quo ad rationem virtutis, & meritum aeterna in homine per superuentientem superbiae. Nec hoc est verisimile, sed verisimum. Ad primum ergo in oppositum dicitur, quod gratis conceditur verum esse, quod actus, qui semel fuerunt iusti, semper verum sit dicere, quod fuerunt iusti: sed non est semper verum, quod remaneant in habitu & virtute, aut merito iustitiae: quoniam per superuentientem superbiae perditur habitus rationem virtutis, & perditur meritum aeterna: sicut contra possit penitentiam habitus iustitiae remanentes non remanent in ratione iusti.

Ad secundum dicitur, quod conformis est expositio auctoris Chrysofostomi intentioni. Nam praecisionem magnam humilitatis est vincere molem reliquorum peccatorum: & suum oppositum, opprimere molem tantae iustitiae: unde non preferatur iustitiae apparenti, sed quae per suum oppositum definit esse vera. Ita quod laus humilitatis non est in comparando has virtutes inter se, sed magnificando vires humilitatis, & superbiae: Unde expresse Chrysofostomus dicit bigam iustitiae, & superbiae non delectu iustitiae, sed mole superbiae succumbere. In hoc ergo est magna humilitatis laus, quod ipsa omnia peccata destruit, & suum oppositum destruit omnes virtutes. Et pro responsione oppositi dicitur, quod vincit iustitiam, quod auctor expresse vincere non iustitiam, sed iustitiam quae definit esse iustitia per superbiae, quae destruxit illam. Iustitia siquidem, virtutis nomen est. Ad id vero quod nunc adiungitur, dicitur quod ex quo humilitas attribuitur ascensus ille ex adiuncta iustitia a Chrysofostomo, manifeste patet, quod principaliter iustitiae, & executione humilitati ascensus ille attribuitur.

Ad tertium dicitur, quod quia humilitas praesupponit iustitiam, sic accidens substantiam. Appetitus enim per modum subditi ad

quod non est actus principalis iustitiae, sed effectus quidam eius in aliquo. Unde in diffinitione iustitiae non ponitur subiectio, sed debet, cum dicitur, Ius sui unicuique tribuens. Humilitas autem est vox deiectionis sonat. Poteit proponere dicit, quod est a quoque de subiectione. Nam esse subditi sub ratione debiti legalis, seu simpliciter, est effectus quidam iustitiae: sed esse subditi ex quodam debito morali ob hominum scilicet reverentiam, tribuitur humilitati. Et sic videtur tunc ambae rationes Martini contra differentiam in modo respiciendi ordinationem rationis vniuersaliter, quoniam solidum restat: & quod distinguuntur quo ad hoc, sicut agens & patiens, quo ad actus principales, & quod subiectio quam facit in homine humilitas, est alterius rationis ab illa, quae est effectus iustitiae, quia dicitur iustum esse hominem subieci legi.

Ad obiecta demum in eodem dubio contra conclusionem ipsam, respondeo. Ad primum dicitur, quod aliquid spectare ad aliquam virtutem potest dupliciter contingere, vel ut necessaria ad illam virtutem, ita quod oppositum corrumpet, aut inueniet illam virtutem, vel ut ad supererogationem illius: & quod non minus ad supererogationem legalis iustitiae spectant consilia in ordine ad commune bonum, quam ad supererogationem humilitatis spectent eadem in ordine ad proprium bonum ipsius hominis. Si quis tamen memor fuerit illius propositionis, quod nullum est consilium, quin quandoque cadat sub praeccepto, perspicere poterit quod iustitia legalis ad quam humilitatem quo ad consilia dupliciter. Primo, quia omnes eosdē actus respicit ut debita in casu, & sic saluatur ad aequo vniuersalis: quia nullus est actus cadens sub consilio quin etiam cadat sub debito. Secundo, quia etiam sub ista ratione, in quantum est sub consilio ad utriusque supererogationem spectant. Optimi enim legislatoris est non solum debitos actus praecipere, sed et expedientes ad commune bonum consulere: unde in lege dicitur tunc contineri non solum praeccepta, sed mandata, quae apud Hieronymum sunt de consiliorum actibus.

Ad secundum vero dicitur, quod assignata est in litera diuersitas modi, & declarata, & obiectiōnis est satisfactum, & non solum non expugnabitur, sed nec facilliter bene opugnabitur. Ad quintum dubium de iustitia particulari aduertendum est, quod radix unde excellentia iustitiae particularis supra humilitatem pullulat, est illa, quam Aristoteles in 5. Ethicorum, & in 1. Rhetorice, & auctor superius docuit: quia scilicet iustitia virtus est bona non solum habenti, sed directe est ad bonum alterius. Hoc enim maximum virtutis opus, & praecipua laude dignum censetur, ut patet in locis allegatis. Humilitas autem non directe nisi habentis est bonum, sicut & ceterae virtutes morales, quae circa passiones ponuntur. Unde ad primum argumentum respondendo dicitur, quod falsum est iustitiam esse circa cupiditatem opum, & diuitiarum. Avaritia enim est circa huiusmodi passionem. Iustitia autem non est virtus circa passiones, sed circa operationes ad alterum ut sic. Ad probationem dicitur, quod discurrendo per modos commutatae iustitiae, nunquam inuenitur, quod sit circa passionem cupiditatis, sed circa operationes ad alterum, quae sunt commutationes. Difficilius autem est exhibere se hominem boni ad alteram, quam ad seipsum.

Ad secundum dicitur negando antecedens quia excellentius est impellere ad bonum alterius, ut sic, ut facit iustitia, quam impellere ad bonum alterius, in quantum redundat in proprium, ut facit humilitas. Et quia penes hunc modum, seu hanc rationem attenditur differentia, & nobilitas substantialis, ideo iustitia est substantialiter nobilior humilitate. Cum quo fiat, quod humilitas sit secundum quid nobilior: sicut accidens respectu substantiae, sicut magnanimitas respectu iustitiae, quia scilicet habet eum ad aliquid conditionem aliquam nobiliorum, pura, si magis ex amore libero impellit, & si quid aliud est eiusmodi, ut patet in dubiis suam dictionem eligeret. Haec enim ad secundum habet liberi amoris, non est excellentior iustitia.

¶ Ad tertium dicitur, quod consequentia non valet: quoniam ex hoc qd Chrysostomus dicit, non ex defectu iusticie, ostendit qd non de apparente sed vera, secundum se iusticia loquitur, que non ob sui defectum ex se, sed ex adiuncta superbia mole succumbere inveniunt: ita quod non intendit, quod etiam coniuncta superbia vires suas iusticia habeat, sed quod que ex se no deficeret: ex adiuncta superbia deficit.

¶ Ad quartum dicitur, quod consequentia nihil valet, quia variatur ratio vincendi, & æquiuocatur de victoria. Humilitas namque vincit superbiam, sicut vni directe contrarium vincit aliud. Superbia quoque vincit iustitiam, etiam sicut vnum contrarium virtualiter vincit aliud. Et sic in vtraque parte antecedentis, sermo est de victoria vnius contrarii respectu alterius: & in consequenti est sermo de victoria excellentioris nobilitatis, qua id dicit vincere, quod est nobilius, manifesta est æquiuocatio victoria: vt dicitur de congressu contrario: & vt dicitur de comparatione rerum in nobilitate. Est etiam & alius in hoc argumento defectus, quod quia contraria mutuo se expellant, quodque superbia vincit humilitatem, scriptum est enim Sapient. 1. quod Spiritus sanctus corripitur a superueniente iniquitate.

D. 601.

¶ In responsione ad secundum eiusdem art. dubium ex Martino ibidem occurrit contra hanc responsionem arguente, quia hæc solutio non euacuat rationem, tum primo, quia conclusio non comparat humilitatem nisi ad alias virtutes morales, fides autem non est virtus moralis: tum secundo, contra opinionem, qd humilitas non est fundamentum virtutum, nisi quia remouet prohibens, arguitur sic. Remouere prohibens, hoc est, superbiam in proposito, conuenit non solum humilitati, sed alteri vitio extremo contrario superbia: ergo per remouere prohibens humilitas non habet rationem fundamenti, nisi etiam dicatur, qd esse virtutum fundamentum conuenit etiam illi alteri vitio &c. Tum tertio, illud quod inclinatur in actus omnium virtutum positue, & directe est fundamentum virtutum, & non tantum quia remouet prohibens, sed humilitas mediante suo actu licito inclinatur in actus omnium virtutum: ergo, Maior est certa. Et minor probatur, quia contemptus rerum externarum, & sui inclinatur in actus omnium virtutum.

¶ Ad hoc dubium respondendo dicitur ad primum argumentum, qd in litera humilitas comparatur omnibus virtutibus & no moralibus tantum, ut patet intuitu literarum. Quod si ipse Martinus ad morales tantum comparat, sibi ipsi imparet, si vniuersaliorum auctoris responsionem ad sua trahat, & non calumnieur responsionem auctoris.

¶ Ad secundum dicitur dupliciter, Primo, qd sicut stat eundem esse avarum, & prodigum secundum diuersos actus, ita stat eundem esse superbum, & depressum respectu diuersorum, puta, qd si superbus respectu excellentium operum absque sui recognitione ingerat se maximis: & ex alia parte ad aliqua parua, puta, ad ea, que sunt mansueti &c. exhibeat se depressum. Et secundum hoc falsum est antecedens, qd oppositum vitium necessario remouet superbiam, quia stat cum ipsa. Ratio autem quare huiusmodi vitia contraria non se totaliter excludant, est: quia malum confurgit ex particularibus defectibus, & per hoc utrum vnum remanet secundum aliquem actum, & aliud etiam secundum alium. Non sic autem est in virtute, quæ confurgit ex causa integra. Et virtus que excludit, extremum vitium, si virtus est.

¶ Secundo, quod remouere, prohibens contingit dupliciter, scilicet simpliciter, & secundum quid. Illud, quod sic remouet prohibens, quod remouendo vnum ponit aliud prohibens, non dicitur remouere prohibens simpliciter, sed prohibens tale, puta, quia amouit ferrum, & ponit lignum prohibens graue a suo motu. Sed tunc dicitur simpliciter remouere prohibens, quando absque sobrogatione alterius prohibentis remouet prohibens, puta, si remouet ferrum nihil aliud supponendo. Constat modo in proposito, quod humilitas remouet prohibens simpliciter. Alterum autem vitium non remoueret superbiam prohibentem, nisi supponendo seipsum etiam prohibens ædificum virtutum. Et secundum hoc falsum est antecedens, scilicet remouere prohibens conuenit alteri extremo vitio: quia non ei iste, actus simpliciter, sed secundum quid conuenit.

¶ Tertio dicitur, qd quia moralis sermo verba sunt secundum subiectam materiam sermo est non de qualitate, sed de virtute remouere prohibens, sed de virtute, quæ autem conitæ soli humilitati conuenit.

na gratia, inquantum euacuat inflationem superbiam. Vnde dicitur Iacobi. 4. quod Deus superbiam resistit, humilibus autem dat gratiam: & secundum hoc humilitas dicitur spiritualis ædificamentum. Alio modo est aliquid primum in virtutibus dicitur, per quod scilicet iam ad Deum acceditur. Primum autem accessus ad Deum est per fidem, secundum illud Hebræ. 11. Accedentem ad Deum oportet credere: & secundum hoc fides potest esse fundamentum virtutum.

¶ Ad tertium dicitur, qd maior est falsitas inclinatur ad actus omnium virtutum, non potest fundamentum virtutum. Sed inclinatur ad actus omnium virtutum dicitur in generalia, & tamen non ponitur in specialibus virtutibus, quæ requirunt ad rationem fundamenti. Licet fundamentum, quod non probat Martinus conuenientiam positum. Et oppositum ex prædictis respondet humilitas supponit iustitiam. Minor quoque videndum quid: quoniam humilitas non inclinatur in actus virtutum actus in specialibus virtutibus omnibus rationabilibus indiget hominibus sunt. Sic autem vel ex cõsequente, & tamen virtutum in specialibus, extra propositionem etiam & directe positio fundamentum virtutum.

¶ In responsione ad tertium, dicitur etiam ex hac solutio, Martinus inquit, habet in humilitate sit positissima virtutum.

¶ Primo, quia illa virtus, que est appetitio in actum, est maxima virtus: sed humilitas non est maximum præmium. Secundo, cui conuenit esse est maxima virtus: humilitas est humilitas in actum, ut dicitur in littera, conuenit conuenit namque: hic autem cõtempus videtur euacuat virtutum moralium.

¶ Ad primum horum dicitur, quod non potest falsa. Maior quidem nam virtus excellentioris, sed ex propriis substantiabilibus partibus exaltatio spiritualis non est formaliter maioris enim est fructio diuina.

¶ Ad secundum dicitur, quod conuenit in actum non est maximum bono recte intendente maior est communis bono recte intendente, in actu, qui actus est iustitie legalis, operum virtutis est, quam bonum vniuersum.

¶ In responsione ad quartum, dicitur etiam eundem contra hanc responsionem dicitur, quod dicitur sicut præcedentes. Argumentum quoque contra humilitatem est perfectior alius virtutum, quia contemptus celsitudinis terre etiam dicitur in actum.

¶ Ad hæc dicitur, quod non oportet alia respondere sunt que obicit. Et arguitur in actum esse maximum virtutum etiam in actum esse maximum simpliciter non habet rationem Domini. Nec aliunde probatur, quod dicitur in actum, sed oppositum monstratur est.

¶ In eodem 5. articulo, quæst. 1. dicitur, quod humilitas est virtus moralis. Quia est circa omnia. Constat enim qd virtus moralis est circa ardua tantum, & conuenit in actum autem humilitatem esse circa omnia, & per hoc dicitur, quod humilitas facit hominem ad imitationem rationis quantum ad certitudinem, ubi humilitatis gradus ponitur, quod omnia se estimare, & facere.

¶ Secunda questio est: Quo pacto conuenit remanet est proprius humilitatis actus, qui est in actum.

spontane ad tertium, cum & hic actus communis sit magnanimi, & non sit principalis humilitatis actus, quoniam actus eius principalis est respectu sperando, cum sit moderato spei: & non respectu despiciendorum, ad quæ ex consequenti humilitatis virtus respicit.

¶ Tertia questio est, An locus assignatus humilitati, scilicet post theologales, & intellectuales virtutes, & iustitiam sit locus simpliciter, uel secundum quid, hoc est, an humilitas sit ceteris nobilior, an secundum quid. Et est ratio dubij, quia superius religio prelati est omnibus moralibus, ut patet quæstio. 81. quia religio magis de propinquo accedit ad Deum, quam alie virtutes morales, vix opere operans ea, quæ directe & immediate ordinantur in honorem diuinum. Et in questio. 104. obedientia preferitur reliquis virtutibus moralibus: quia per se loquendo, maius bonum propter Deum continent, scilicet propriam uoluntatem. Et in questio. 123. datur primus locus post iustitiam fortitudini, quia est conseruatiua boni rationis contra pericula mortis: quæ sunt maxima. Accedit etiam ad hæc, quod in q. 30. misericordia præposita est omnibus uirtutibus, quæ sunt ad proximum, quia est prioris actus. Nam supplere defectum alterius in quantum humisodi, est superioris, & melioris. Et sic quia iustitia est ad proximum, sequitur quod misericordia præcedat iustitiam, ac per hoc humilitatem.

¶ Ad primam questionem dupliciter dici potest. Primo, quod humilitas est circa secundum se ardua directe, ut propriam materiam, sed est circa omnia per quandam redundantiã: quoniam conseruatiua rationi est, ut quæ in bonis arduis summoderata appetit, multo magis in bonis mediocribus, quæ minus sunt appetibilia, se moderat. Secundo, quod humilitas est directe respectu omnium, scilicet, ad duos ratione ferre, & non arduum in se, sed tamen omnium est sub ratione ardui: quia quæ non sunt in se ardua, induunt rationem ardui relata ad humilem, quia induunt rationem diuinam. Ad omnia sequitur bona se habet humilis ut ad ea quæ Dei sunt. Primum responsum obstat, quod oporteret unam uirtutem ponere circa moderatam appetit respectu mediocrium, sicut præter magnanimitatem oportet aliam uirtutem ponere, cum excellentia mediocris non minus sit motiua appetitui, quam honor mediocris: & humilitas circa excellentiam, sicut superbia est, quemadmodum magnanimitas circa honorem. Secunda autem responsio conuenit unitas tam uniuersalis superbia ad omnia se directe extendens. Et propterea dicendum uidetur cum auctore in litera quod humilitas est circa omnia in uniuersali, in quantum scilicet habent rationem cuiusdam ardui, & non secundum suas speciales rationes. Et quia circa bonum arduum siue in se, siue ut relatum, est spes: ideo cum his fiat, quod humilitas sit circa spem.

¶ Ad secundam questionem dicitur, quod quia humilitatis principalis actus est reprimere appetitum a sublimibus, & a sublimiter se habere: hic est enim modus, hoc est ferre, quod humilitas spei apponit ex reuerentia diuina, & hoc virtualiter est contemnere sublimitatem: ideo contemnere sublimitatem terrenam, humilitatis dicitur esse propriam, ut pote spectans ad proprium eius arduum, & non ad secundarium, sicut contingit in magnanimo, qui principali actu tendit in magna, non contemnit magna, quia ubi etiam alia & alia ratione uerget contemnat terrenam, ut patet ex rationibus magis animi, & humilis.

¶ Ad tertiam questionem dicitur, quod cum ista sit questio ad hominem, non potest melius determinari, quam ex illo loco, ubi ex proposito explicite auctor ipse hanc questionem de nobilitate simpliciter, uel secundum quid moralium uirtutum tractat: cetera siquidem ad illam referenda sunt regulariter. Constat autem, quod in præcedenti libro in q. 66. art. 4. ex proposito comparans uirtutes morales, distinguit, quod una potest esse nobilior altera secundum

A dum suam speciem dupliciter, simpliciter, uel secundum quid. Et declarat penes quid acrius maior perfectio simpliciter, scilicet penes reluctance maioris boni rationis, ita quod illa moralis uirtus, in qua maius rationis bonum relucet, est simpliciter maior. Et sublimatur, quod diuinitas est prima, quia propinquior bono rationis, & quod inter uirtutes, quæ sunt circa passiones, tanto maius bonum rationis relucet in aliqua quanto appetituum motum circa maiora rationi subditum reddit. Et propterea quia fortitudo appetituum motum circa uitam, quæ est maximum omnia comprehendens, rationi subdit, primum tenet locum. Et deinde temperantia, quæ circa ea quæ immediate ordinantur ad uitam conseruandam appetituum subiicit rationi, locatur. Et sic illæ tres uirtutes simul cum prudentia, dicuntur esse principales etiã dignitate. Et statim aggrediendo secundum membrum subdit, Secundum quid autem aliqua uirtus dicitur esse maior secundum adinicalum, uel ornamentum, & dat exemplum. Sicut substantia est nobilior simpliciter accidente, accidens autem nobilior substantia secundum quid. Et secundum hanc sententiam dicitur, quod humilitas non est, simpliciter loquendo, immediate post iustitiam: se ante illam est tam fortitudo, quam temperantia. Et quod dicitur de humilitatis loco post uirtutes cardinales, idem dicitur de supradictarum reliquarum moralium uirtutum locis. Omnes enim post cardinales simpliciter sunt, & excellentia eorum supra aliquam cardinalium non nisi secundum quid intelligenda est: & hoc potest apparere ex rationibus assignatis de excellentia eorum. Cuiuslibet enim excellentia confiterata est secundum aliquam specialem conditionem. Verbi gratia, in misericordia posita est excellentia, quia superioris est subuenire. In religione, quia directe ordinat in diuinum honorem. In obedientia, quia maius bonum contemnit seorsum singula bona considerando: si tamen uita & uite conseruatio claudat summum, quod in obedientia est, ut scilicet usque ad mortem, hoc est, priuandum se uita, homo obediat. In humilitate, quia uniuersaliter facit hominem bene subditum rationi in uniuersali.

B rentia, Ne putes cum qui se humiliter, semper iacere, cum dictum sit, exaltabitur: & ne opineris eius exaltationem in oculis hominum per sublimitates fieri corporales.

C Ad quartum dicendum, quod ideo Christus præcipue nobis humilitatem commendauit, quia per hoc maxime remouetur impedimentum humana salutis, quæ consistit in hoc, quod homo ad cælestia, & spiritualia tendit, a quibus homo impeditur, dum in terrenis magnificari studet. Et ideo Dominus ut impedimentum salutis auferret, exteriorem celsitudinem contemnendam monstrauit per humilitatis exemplum: & sic humilitas est quasi quedam dispositio ad liberum accessum

D dit, Secundum quid autem aliqua uirtus dicitur esse maior secundum adinicalum, uel ornamentum, & dat exemplum. Sicut substantia est nobilior simpliciter accidente, accidens autem nobilior substantia secundum quid. Et secundum hanc sententiam dicitur, quod humilitas non est, simpliciter loquendo, immediate post iustitiam: se ante illam est tam fortitudo, quam temperantia. Et quod dicitur de humilitatis loco post uirtutes cardinales, idem dicitur de supradictarum reliquarum moralium uirtutum locis. Omnes enim post cardinales simpliciter sunt, & excellentia eorum supra aliquam cardinalium non nisi secundum quid intelligenda est: & hoc potest apparere ex rationibus assignatis de excellentia eorum. Cuiuslibet enim excellentia confiterata est secundum aliquam specialem conditionem. Verbi gratia, in misericordia posita est excellentia, quia superioris est subuenire. In religione, quia directe ordinat in diuinum honorem. In obedientia, quia maius bonum contemnit seorsum singula bona considerando: si tamen uita & uite conseruatio claudat summum, quod in obedientia est, ut scilicet usque ad mortem, hoc est, priuandum se uita, homo obediat. In humilitate, quia uniuersaliter facit hominem bene subditum rationi in uniuersali.

E Sed si diligentius doctrina auctoris perspecta fuerit, aliter dicendum est. Nam in allegato ex præcedenti libro loco auctor post locatam iustitiam in loco propinquo rationi, non tractat de reliquis uirtutibus moralibus simpliciter, sed limitate, scilicet de illis, quæ sunt circa passiones, ut expresse monstrat subiens. Inter alias autem uirtutes morales, quæ sunt circa passiones. Et rursus ibidem postea de fortitudine subdit, quod primum locum tenet inter uirtutes morales, quæ sunt circa passiones. Et propterea conclusio ex præmissis cum tali limitatione explanata sit, scilicet, quod cardinales uirtutes sunt principales etiã dignitate, non est aliter intelligenda, quam secundum quod ex præmissis sequitur, scilicet ut iustitia simpliciter, fortitudo autem & temperantia inter uirtutes, quæ sunt circa passiones, sunt principales dignitate. Et hinc habes unde humilitatis locus hic sibi assignatus, scilicet immediate post iustitiam, non est ei ablati: quoniam ipsa est subiectiue principaliter in uoluntate, & secundario est circa passionem spei: quia extendit se ultra sensibilia, ut patet ex eius contrario, scilicet superbia, quæ maxime est in bonis spiritualibus. Et si percurati fuerimus literam, non solum ex subiecto præminet humilitas fortitudini, & temperantia: sed auctor uisus est in hoc loco illam ratione, quia uisus est in allegato loco præcedenti libri, si Participatio maioris boni rationis. Illa enim uirtus ibi dicta est simpliciter maior, in qua maius boni rationis relucet. Et hoc idem hic assumitur, & subsumitur, quod magis in humilitate, quam ceteris post iustitiam, saluatur boni rationis, quia humilitas reddit hominem recte subditum, seu patulum bono rationis non in hac, uel illa materia, sed uniuersaliter: & propterea locatur ante reliquas uirtutes simpliciter, & uere sic est. Unde beata uirgo humilitatem suam

Secunda Secunda S. Thoniz. DDD domi-

dominum respexisse commemorat tamquam vniversalem virtutem, qua ad supernum suscipiendū diuinæ largitatis influxum latissime, ac profundissime patula erat. Quare uti autem de substantiali ordine reliquarum virtutum in eis post cardinales, videtur mihi dicendum, quod primo religio, deinde obedientia, & demum misericordia locanda sit.

Nam maius rationis bonum relucet in religione quæ in voluntate est, & debitum reddit Deo creatori, ac præceptorī, quam in obedientia, quæ debitum reddit præceptis ipsius. Præceit tamen misericordiam, quæ tenet medium in passione tristitia respectu alienæ miseræ, quando maius bonum rationis est bene se habere ad superioribus debitum exhibendum, quam ad passionem particularium defectuum proximi.

ARTICVLVS VI.

Utrum conuenienter distinguantur secundum B. Benedictum duodecim gradus humilitatis, scilicet corde, & opere semper humilitatem ostendere defixis in terram aspectibus &c.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod inconuenienter distinguantur duodecim gradus humilitatis, qui in regula B. Benedicti ponuntur, quorum primus est: corde & corpore semper humilitatem ostendere defixis in terram aspectibus. Secundus, ut pauca uerba, & rationabilia loquatur aliquis non clamosa voce. Tertius, ut non sit facilis, aut promptus in risum. Quartus, taciturnitas usque ad interrogationem. Quintus, tenere quod habet communis monasterii regula. Sextus, credere, & pronuntiare se omnibus viliorē. Septimus, ad omnia indignum, & inutilem se confiteri, & credere. Octauus, confessio peccatorum. Nonus, per obedientiam in duris & asperis patientiam amplecti. Decimus, ut cum obedientia se subdat maiori. Vndecimus, ut voluntatem propriam non delectetur implere. Duodecimus, ut Deum timeat, & memor sit omnium quæ præcipit. Enumerantur enim hic quædam, quæ ad alias virtutes pertinent, sicut obedientia, & patientia: enumerantur etiam aliqua, quæ ad falsam opinionem pertinere videntur, quæ nulli virtuti possunt competere, scilicet, quod aliquis pronuntiet se omnibus viliorē. Et sic hoc videtur inconuenienter distinguantur.

Infr. q. 161. arti. 4. ad 4. Et Matth. 3.

Cap. 7.

Super Questionis centesimas. xagessime secundæ Articuli sextum.

In articulo 6. quæst. 161. in responsione ad primum, quod dicitur ex Martino in questione de humilitatis gradibus occurrit, arguente contra hanc responsionem dicendo, quod si beatus Thomas dixisset, quod potest quis credere, quod omnibus viliorē absque mendacio, facilliter consentiret: sed quia dixit, absque falsitate, non videtur mihi verum. Et probatur, quia si sint decem viri humiles aut quilibet est omnibus vilior, aut non. Si non ergo falsa est estimatio, qua quilibet putat se ceteris viliorē, si sic, ergo primus est vilior secundo. Et tunc vltra, ergo secundus non est vilior primo. Probatur ista secunda consequentia: quia si secundus est vilior primo, & primus est vilior secundo: ergo primus est vilior seipso.

Ad hoc breuiter dicitur, quod optime dixit auctor, quod non solum absque mendacio, sed absque falsitate quilibet potest se alio viliorē credere, & dicere. Et cum arguitur, aut quilibet est alio vilior, aut non: respondetur, quod quilibet est alio vilior referens se ad id quod suum est ad id quod Dei est in alio. Ita enim in huiusmodi materia sumitur se, & se alio, cum dicitur, quod quilibet se alio subdere per humilitatem debet. Et cum contra arguitur, si primus est vilior secundo &c. concedi potest totum: quoniam non inconuenit, quod primus sit vilior seipso secundum diuersas rationes. Veruntamen ad rem dicendum est, quod quilibet ratione eius quod suum est, quolibet alio ratione eius quod est Dei, est inferior. Ita quod quilibet est quolibet inferior secundum suum, & superior secundum di-

uinum. Et si hoc inferatur, ergo vilior seipso, secundum diuersa quæ in materia sunt, & in materia humilitatis accipiuntur termini: ideo est simpliciter viliorē, quod ad omnia indignum & inutilem se confiteatur. & credat. ergo inconuenienter ista ponuntur inter gradus humilitatis.

¶ 2 Præ. Humilitas ab interioribus ad exteriora procedit, sicut & cetera virtutes. Inconuenienter ergo præmittuntur in præmissis gradibus illa, quæ pertinent ad exteriores actus, his quæ pertinent ad interiores.

¶ 3 Præ. Ansel. in lib. 8. de similitudinibus ponit septem humilitatis gradus, quorum primus est, contemptibilem se esse cognoscere. Secundus de hoc dolere. Tertius, hoc confiteri. Quartus, hoc placere, ut hoc adire. Quintus, ut patieretur sustinere hoc dici. Sextus, ut patiarer contempnibiliter se tractari. Septimus, ut hoc amet, ergo videtur præmissi gradus esse superflui.

¶ 4 Præ. Math. 3. dicit glo. Perfecta humilitas tres habet gradus. Primus est, subdere se maiori, & non præferre se aequali, qui est sufficiens. Secundus est, subdere se aequali, nec præferre se minori: & hoc dicitur abundans. Tertius gradus est, subdere se minori, in quo est omnis multitudo, ergo præmissi gradus videtur esse superflui.

¶ 5 Præ. Aug. dicit in lib. 8. de virg. Mensura humilitatis cuiusque ex mensura ipsius magnitudinis data est, cui est periculis superbia quæ amplius amplexibus insidiatur: sed mensura magnitudinis humana non potest sub certo numero graduum determinari, ergo videtur quod non possunt determinari gradus humilitatis assignari.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictis patet, humilitas essentialiter in appetitu consistit, in quo aliquis refrenat impetum animi sui, ne inordinate

re, quam interiorē radicem extirpare debet. Ad hoc dicitur, quod auctor magis dicit, quod primus actus exterior debet, quod sine interior bono non potest esse, a cohibendo exteriorē actus, & deinde extirpanda peccata, quod experientia quotidiana magistri Nouitiorū ab his quæ per se in principio deinde ad persequendum humani studii est: in primo quoque ordine humani studii per actus exteriores actus cohibendos per actus ipsos, quod intendunt, & eligunt cohibendos exteriorum, ut perfectus fiat in via ueritatis latro primi omnino perueniens secundum